

Malawi: Vatn er vegurin til lívið

Tann rættin, vit í Føroyum halda so sjálvsagdan til reint vatn, hava fólk í øðrum pørtum av heiminum ikki. Í Malawi í Afrika hava bara 5% av íbúgvunum vatn innlagt heima, og stórir partur fær ongantíð reint vatn

Edvard Joensen

Mathelo Henry er 12 ára gamal og býr í Ishmael í Malawi í Afrika.

Hann hevur alla sína tíð havt diarré, sum oftast er orsakað av tí vánaliga vatninum tey hava í Ishmael.

Men Mathelo er hepnari enn fleiri av javnaldrunum. Hann er nevnliga framvegis á lívi.

Mathelo merkir - á málinum, tey tosa í umráðnum - endin. Tað er tí, at hann er yngstur av teimum fyra systkjunum. Upprunaliga vóru tey fimm, men ein doyði av fepursjúku seks mánaðar gamal, greiðir mammann frá.

Lítil er hann á vøkstri, Mathelo, har hann stendur fyri durunum saman við foreldrunum og eldra beiggjanum. Hann er fongdur við kroniskum diarré og malaría, men hann hevur ikki tann uppsvólpaða búkin, sum so nógv onnur børn í bygdini hava.

Myndirnar av Biafrabørnunum seinast í sekstíárunum renna mærlig til hugs, meðan eg gangi her millum smáttúrnar í Ishmael.

Og Biafra stóðan er ikki langt burtur.

Mamma Mathelo eitur Roda Mbowela og er 43 ára gomul.

Týðuliga sæst á henni, at hon hevur slitið fyri seg. Har er einki, sum bendir á smurdar kinnar ella eygnaksgugar. Kjálkarnir eru innanhoknir, og eygnabráðið fjart og uppgjandi.

Hon sigur, at tað stendur illa til við mati í býnum. Tað eru fleiri, sum ikki hava mat yvirhøvur, sigur hon. Og sjálf fingi hon og familjan einki at eta í gjár. Men í kvöld vóna tey, at okkurt verður.

Inntøka er eingin, so tey hóra bara so dánt undan.

»Tað er ikki óvanligt,« sigur Roda Mbowela, »at fólk ganga svong í heilar vikur.«

Einn skitin hylur

Í Ishmael vita tey ikki, hvat reint vatn er. Tey hava bara

Hesin hylurin er einasta vatntilgongd, tey 16.000 fólkin í Ishmael hava

hoyrt um tað, men ongantíð smakkað tað.

Ein, fyri okkum føroyingar, heilt óskiljandi stóða. Men kortini alt ov sonn.

Vit, sum kunnu oyðsla, sum vit vilja, duga illa at fmynda okkum, at mangastaðni er so lítið til av vatni, at tað ikki er meira enn reidiliga upp í ein kopp í part dagliga.

Tey 16.000 fólkin, sum búgva í sjálvum Ishmael og umráðnum runda um, hava bara ein møguleika at fáa vatn. Úr einum lítlum, gravskitnum, rundum hyl, einar fimm metrar í diameter.

Tað er ikki soleiðis, at hesin hylur á nakran hátt er vardur móti tí, sum rundan um hann er. Hann er grivin beinleiðis niður í vøllin, og har rennur alt í, sum regnið ber við sær.

Samstundis sum fólk koma eftir vatni at bera heim til matgerð og vask, standa neytini og geitirnar og drekka úr sama hylinum. Ein vatnroynd, sum tikin

varð úr hylinum, vísti, at meðan WHO - heilsustovnurin hjá ST - loyvir trimum colibakterium í 100 ml. av vatni, hevði hylurin í Ishmael ikki færri enn 790. Og av streptokokkum loyvir WHO 10 í 100 ml. Í Ishmael vóru 470.

Ynskja sær brunn

Tey, sum búgva í Ishmael hava eitt ynski, sum ber av øllum. Tey vilja fegin fáa ein brunn, so tey sleppa frá at drekka hetta skitna, lívs-hættisliga vatnið.

»Høvdu vit fingið ein brunn, høvdu vit kanska sloppið undan at ganga so ofta til jarðarferð,« sigur býráðsformaðurin, sum eisini eitur Ishmael, uppgjandi.

Júst hendan dagin, vit vitjaðu, vóru tvær jarðarferðir í býnum. Annar var deyður av malaría, hildu tey, meðan hin møguliga var deyður av sjúku, sum stóðst av skitnum vatni.

Og tey í Ishmael eru langt frá einsamøll um hendan trupuleikan.

Roknað verður við, at einar 30 sjúkurlu eru, sum bornar verða við vatni. Teirra millum eru diarré, tyfus, kolera, malaría og gular fepur.

Summar av hesum sjúkum smitta, tá ein etur mat, sum skolaður er í skitnum vatni. Aðrar, tá svomið verður í skitnum vatni. Og upp aftur aðrar, sum til dømis malaría, smitta við skriðjórnum og myggjabítum.

Av hesum sjúkum krevur diarré einsamøll einar triggjar milliúnir mannalív

árliga. Av teimum eru umleið tvær milliúnir børn.

Mett verður, at umleið triggir fjórðingur av teimum sjúkum, sum fólk í menningarlondunum fáa, standast av tvørandi atgongd til reint vatn, vánaligum saniterum viðurskiftum ella manglandi reinføri. Árliga doyggja umleið tvær milliúnir menniskju í menningarlondunum beinleiðis orsakað av dálkaðum vatni.

Børnini ringast fyrri

Í Ishmael doyggja árliga tvey av fimm børnum, áðrenn tey eru fimm ára gomul. Fleiri teirra beinleiðis av tí ringa vatninum, tey noyðast at taka úr sama hyl, sum kfratúrini eisini drekka úr. Hesin opni hylurin, sum bakteriarurnar norast væl í, og sum fáa serliga góðu tóðu frá neytalortinum undir bakandi sólini.

Í mong ár hevur hesin hylurin verið einasta atgongd teirra til vatn. Og í turrtíðini tornar hann heilt upp, so kvinnurnar tá noyðast at ganga nógvur kilometrar til tess at fáa hendur á teimum 10 litrunum, sum ein familja við átta fólku má at klára seg við til matgerð, drekka og vask. Ein túrur, sum mangan fer við fimm, seks av dagsins tímum.

Vón fyrri framman

Men nú er Mathelo vorðin stjórna Ishmael.

Grundin er, at hann er høvudsleikari í eini sjónvarpslýsing. Folkekirkens Nødhjælp hevur gjørt, til tess at fáa til vega pening at

gera brunnar fyrri.

Og filmsfólkin, sum vóru í Ishmael, gjørdur av, at tey skuldu lata býnum ein brunn.

Hesin brunnur verður boraður einaferð í juni, juli mánaða, tá so mikið turt er aftur, at vatnið ikki hindrar arbeiðinum.

Og góð útlit eru fyrri, at hann fer at broyta liviháttin hjá Ishmael búgvum heilt munandi.

Við hjálp frá Folkekirkens Nødhjælp hava íbúgv-

arnir í bygdini Kachiza, sum liggur stutt útan fyri høvuðsstaðin Lilongwe í Malawi, fingið ein brunn.

Hesin brunnur varð liðugur í august mánaða í fjør.

»Og tað hevur gjørt,« sigur Salome Ziwaya, sum arbeiðir fyrri ein av felagsskapunum, sum Folkekirkens Nødhjælp samstarvar við, »at eingin tilburður av diarré hevur verið í bygdini, síðan brunnurin kom.«

Lítil hjálp er stór

Í Ishmael var bara ófrættaðamur og uppgávulyndi at merkja millum fólk.

Í Kachiza, har aftur ímóti, vóru fólk nógv meira lætt-sint.

Tað tóktist, sum trúðu tey meira upp á, at tað fór at bera til at liva í framtíðini. Hvør orsøkin var, er ilt at siga. Men í Kachiza hava Folkekirkens Nødhjælp og samstarvsfelagsskapirnir virkað eina tíð, meðan eingin enn hevur verið í Ishmael.

Og bara tað, at fólk høvdu reint vatn at drekka og vaska sær sjálvum og klæðunum í, gjørdi, at alt tóktist nógv lættari og hugaligari at siggja.

Tá lítið er til, skal nærum einki til at bota. Nakrar fáar krónur, eftir okkara viðurskiftum, kunnu fullkomuliga broyta lívið hjá íbúgvunum í Ishmael og geva teimum eina mannsøguliga tilveru.

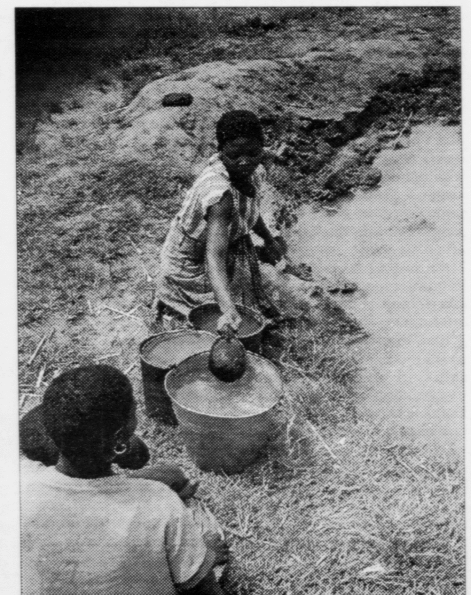
Tað kostar umleið 14.000 danskar krónur at gera ein brunn sum tann, bygdin Kachiza hevur fingið.

Hesin brunnur, sum fyrri okkum tyktist so neyðarsligur, kann fyrri hesi fólkin lættliga gerast munurin millum liv og deyða.

Mathelo, fremst, saman við foreldrunum og einum beiggja

(Mynd: Edvard Joensen)

Tær eru eftir vatni til matgerðina

(Mynd: E. Joensen)